

О. М. Ляшенко, Т. І. Патієва

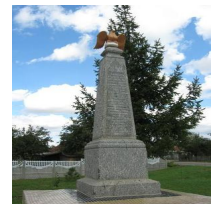
Нові Санжари

НОВІ САНЖАРИ – селище міського типу Полтавського (до 2020 – Новосанжарського) району Полтавської області; осередок мистецтва, ремісництва, кустарних і художніх промислів. 2017 з Новосанжар. селищ. і Зачепилів. сільс. рад утвор. Новосанжар. селищну об'єднану територіал. громаду (32,17 км², 8896 осіб), до якої 2020 приєднано 2 сільс. об'єднаних територіал. громади – Малоперещепин. (238,09 км², 4048 осіб; була сформована з Малоперещепин., Пологів. і Старосанжар. сільс. рад, до яких належали 9 сіл, зокрема й Мала Перещепина) та Руденківську (103,55 км², 3843 особи; з Руденків., Великосолонців. і Ключів. сільс. рад, до яких належали 7 сіл, зокрема й Руденківка) й 8 сільс. рад – Великокобелячків. (4 села), Кунців. (5), Лелюхів. (2), Малокобелячків. (5), Попів. (2), Стовбино-Долин. (4), Судів. (4) та Супротивнобалківську (3). Н. С. знаходяться на р. Ворскла (переважно на правому березі; притока Дніпра), в місці впадання в неї р. Ворона, за 32 км від Полтави, 7 км від залізнич. ст. Нові Санжари (у с. Руденківка) та 2 км від автомобі. шляху Суми–Олександрія. Площа 6,5 км². За переписом насел. 2001, проживали 8323 особи (складає 91,2 % до 1989); станом на 1 січня 2020 – 8127 осіб; переважно українці. Виявлено поселення скіф. часу, городище та поселення 11–12 ст. 1923 розкопано поховання кочівника перших століть н. е., де знайдено кістки коня, залізне вістря на спис, вудила, оздоби вуздечки, пряжки для пояса та круглі жетони з темно-зеленого скла. Історія Н. С. тісно пов'язана зі Старими Санжарами, що лежать за 17 км на Пн. Сх. (вище за течією Ворскли). Вперше Н. С. згадуються в писем. джерелах 1636. У 2-й чв. 17 ст. позначені на карті франц. фортифікатора Г. де Боплана. 1653 увійшли до складу Полтав. полку, 1661–63 тимчасово належали до Кременчуц. полку. 1660–1764 – сотенне містечко. 1672 Н. С. мали стратегічне значення як перед. військ. пост Запороз. Січі у протистоянні з Білгород. ордою. У 17 ст. – знач. центр чинбарства в Лівобереж. Україні. Під час Полтав. кампанії у ході Пн. війни тут базувалося військо запороз. кошового отамана К. Гордієнка. Наприкінці червня 1709 під час відступу на короткий відпочинок зупинялися швед. король Карл XII та гетьман І. Мазепа. У 1720-х рр. проводили 2 ярмарки на рік. 1760 гетьман К. Розумовський віддав Н. С. у спадкове та довічне володіння графу Р. Воронцову. 1776–83 – повіт. центр. Від 1784 Н. С. входили до Катеринослав. намісництва як поселення Олексопол. пов. 1802–1925 – у складі Полтав. губ.; 1802–1923 – Кобеляц. пов. Тривалий час існувала Новосанжар. волость, а до 1923 Н. С. були волос. містечком. На поч. 19 ст. мешкали понад 3,9 тис. осіб. Тоді ж на 4-х

щоріч. ярмарках торгували рибою, дьогтем, зерном, худобою, реманентом, різними побут. товарами. 1811, готуючись до війни з наполеонів. Францією, за наказом царської влади була зруйнована Новосанжар. фортеця. 1839 відкрито парафіял. училище. 1892 проживали 3593 особи. Наприкінці 19 ст. працювали 31 цегел., 6 шкіряних і 2 воск. заводи, значна кількість олійниць, кузень, бондарень, чоботар. і кравец. майстерень. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. 1923–30 – у складі Полтав. округи; 1932–37 – Харків., від 1937 – Полтав. обл. 1923–62, 1965–2020 – райцентр. Від 1925 – смт. За Всесоюз. переписом насел. 1926, мешкали 4198 осіб. Жит. потерпали від голодомору 1932–33, зазнали сталін. репресій. 1933 на базі мінерал. джерел почав діяти бальнеол. санаторій (від 2001 – Мед. центр Внутр. військ МВС України «Нові Санжари»). Від 16 вересня 1941 до 23 вересня 1943 – під нім. окупацією. Під час визволення Н. С. відзначився Герой Радянського Союзу П. Кириченко. 1971 засн. Новосанжар. лісове госп-во (19,4 тис. га; осн. породи: сосна звичайна, дуб черешчатий, клен, береза, липа), якому підпорядк. Новосанжар., Малоперещепин., Решетилів. та Карлів. лісництва. У Н. С. – навч.-вихов. комплекс, 2 дошкіл. навч. заклади; дит. муз. школа, ДЮСШ; Новосанжарський краєзнавчий музей, Центр культури і дозвілля, б-ки для дорослих і дітей; центр. лікарня; Будинок відпочинку матері і дитини, санаторій-профілакторій «Антей», пансіонат «Нові Санжари», дит.-юнац. оздоров. табір санатор. типу «Буревісник», оздоров. табір «Орлятко». Друкують г. «Світлиця». Здобули популярність нар. ансамбль «Лілея», зразк. хореогр. колектив «Дивосвіт», ансамбль українські народні пісні «Джерело» та вокал.-інструм. ансамбль; дит. хор і хор викладачів, ансамбль бандуристів, ансамбль нар. інструментів, духовий оркестр, джаз. ансамбль викладачів муз. школи; зразк. вокал.-хореогр. ансамбль «Веселка» навч.-вихов. комплексу. Є стадіони «Нові Санжари» та «Дружба». Збереглося приміщення земської школи (1905). Діють церкви Преображення Господнього, Святої Трійці, храм-каплиця Віри, Надії, Любові та матері її Софії, каплиця Даниїла Ачинського. Охороняють ботан. пам'ятки природи парк «Перемога» (3,4 га, від 1969) та Вовчі гори (11,9 га, від 2005), ентомол. заказник Тетянин гай (11,9 га, від 2007). Створ. лісопарк, парки матері, «Батьки і діти початку третього тисячоліття», бузковий гай, сквери «Чисте джерело», на честь Полтав. битви 1709, пам'яті жертв голодомору 1932–33 та ін. зелені зони. Оскільки у Н. С. переважали піщані ґрунти, то місц. жит. не могли займатися землеробством, тому тут почали розвиватися ремісництво, кустарні та художні промисли. Зокрема 1738 вже діяли різниц., ковал., шевський, ткац., кушнір., бондар., колісниц. і калачниц. цехи. Здавна новосанжарці займалися виготовленням тканих виробів, смугастих барвистих ряден, ліжників, килимів, вишиванням, обробленням деревини, металу та глини, а найбільше вичинкою шкіри тварин, з якої шили взуття, кожухи та лимар. речі. Від поч. 20 ст. тут діяла мережа навч. майстерень, функціонували пересувні кошикар., ткац. і килимар. майстерні. 1912 у Н. С. і прилеглих хуторах різними ремеслами та промислами займалися бл. 1 тис. осіб. 1923 засн. промартілі «Червоний швець» і «Червоне проміння» (вишивальниці, ткачі й килимарниці), 1924 – об'єдн. «Кредиткустар», на базі якого 1927 виокремилася промартіль «Червоний кустар» (мебл. і бондар. цехи). Від серед. 20 ст. до поч. 1990-х рр.

працювала ф-ка худож. виробів «Червоне проміння». Визначні новосанжар. вишивальниці та килимарниці 20 ст.: В. Вовк, М. Гусак, М. Гудзенко, О. Давиденко, М. Демченко, Т. Кияшко-Посашкова, О. Лисенко, О. Сердюк, М. Лобода, У. Солов'яненко та ін. Встановлено погруддя Т. Шевченка, пам'ятники на честь 200-річчя Полтав. битви 1709, воїнам, які загинули під час 2-ї світової війни, «Слава праці селянина», пам'ятні знаки укр. козакам, жертвам голодомору 1932–33, «Бойова машина піхоти БМП-1», учасникам ліквідації аварії на ЧАЕС. Серед видат. уродженців – лікар-педіатр М. Базарнова, лікар-інфекціоніст Г. Дубинська, металофізик Ю. Кучеренко, фахівець у галузі авіац. газотурбін. двигунів Л. Лозицький, фахівець у галузі металургії, математик Ф. Москаліна, фахівець у галузі легкої промисловості Б. Піпа; письменник, журналіст А. Гененко; графік, живописець, засл. майстер нар. творчості УРСР М. Бездільний, живописець, майстер декор. текстилю Ф. І. Деряжний, бандурист, майстер бандур Ф. М. Деряжний, кінооператор В. Куш, архітектор В. Пасічний. З Н. С. пов'язані життя та діяльність лікаря-стоматолога Д. Ткаченка, поета, журналіста М. Булаха, письменника, громад. діяча М. Кононенка, живописця М. Колесника, церк. діяча УАПЦ Юрія (Міхновського).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Жук В. Н., Жаботинський П. М. Нові Санжари: Путівник. Х., 1989;
2. Новосанжарщина: Істор. довід. П., 2006.

Бібліографічний опис:

Нові Санжари / О. М. Ляшенко, Т. І. Патієва// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-73319>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).